

Kentten Dünyaya Yayılan Bilim ve Sanat: Amasya Sabuncuoğlu Tıp ve Cerrahi Tarihi Müzesi'nin Hikâyesi ¹

Emine KEF ²

Başvuru Tarihi: 12.05.2024

Kabul Tarihi: 07.08.2024

Makale Türü: Derleme

Öz

Tarihte ilk olarak darüşşifa ve medrese olarak varlık gösterip takip eden yıllarda çeşitli amaçlarla kullanılan, daha sonra yoluna müze olarak devam eden Amasya Sabuncuoğlu Tıp ve Cerrahi Tarihi Müzesi'nin hikâyesi, aynı zamanda kentteki kültürel dokunun oluşum safhalarının bilgisini vermektedir. Müzeye adının verildiği Şerefeddin Sabuncuoğlu, hekim ve müderrisliğine bilimin kendi ikliminde sınırlı kalmaması için farmakolojik çalışmalarının yer aldığı ve Türkçe kaleme aldığı eserlerini eklemiştir. Akrâbâzın Tercümesi, Doğu'da ve Batı'da dört yüz yıl klasik olarak kabul edilen Cerrahiyyetü'l-Haniyye ve Mücerreb-nâme bilinen temel eserleridir. Bu eserlerin, sahadaki çalışmalara halef-selef olmalarının yanı sıra anlatımlarında kullanılan minyatür tekniğiyle de sanatsal boyutları ortaya konmuştur. Sesin titreşiminin iyileştirici etkisinin keşfedilmesiyle birlikte musikinin tedavi yöntemi olarak kullanılması, minyatür gibi müziğin de sanatsal işlevinin tıpta yer almasını sağlamıştır. Bir yapı içerisinde gerçekleşen bu hikâye, yönetsel yapının mihmandarlığında kentten ülkenin pek çok yerine bilimi ve sanatıyla yayılmıştır. Mekânın bu bileşenleriyle birlikte vücut bulmasını olanaklı kılanın yönetim mekanizması olduğu öne sürülebilir. Hatta bir adım daha öteye giderek, karar verici olmanın, potansiyeli reele taşıma erkini elinde tutma anlamına geldiği de söylenebilir. Bu nedenle, bilim insanlarının sanatla estetik görünüm kazandırdıkları çalışmalarını hayata geçirme fırsatı buldukları mekânı yönetim anlayışı dâhilinde vurgulamak, uygarlıklara dair yaratıcı pek çok nüveyi bünyesinde taşıyan bu yapıya bütünsel paradigmadan bakılmasına olanak tanıyacaktır.

Anahtar Kelimeler: Amasya Şerefeddin Sabuncuoğlu Müzesi, Tıbbi Çalışmalar, Minyatür Üslubu, Musiki ile Tedavi, Yönetim Anlayışı

Atıf: Kef, E. (2024). Kentten dünyaya yayılan bilim ve sanat: Amasya Sabuncuoğlu Tıp ve Cerrahi Tarihi Müzesi'nin hikâyesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(3), 1065-1082.

¹ Bu çalışma etik kurul izin belgesi gerektirmemektedir.

² Amasya Üniversitesi, Merzifon İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, emine.kef@amasya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9938-4635

Science and Art Spread from City to World: The Story of Amasya Sabuncuoğlu Museum of Medicine and Surgery History

Emine KEF³

Submitted by: 12.12.2020

Accepted by: 15.04.2021

Article Type: Review

Abstract

The story of Amasya Sabuncuoğlu Museum of Medicine and Surgery History, which first existed in history as a hospital and a madrasah, was used for various purposes in the following years, and later continued its journey as a museum, also provides information about the formation phases of the cultural texture in the city. Şerefeddin Sabuncuoğlu, whose name is given to the museum, added his works, which include pharmacological studies written in Turkish, to his physician and professorship, so that science would not be limited to his world. Akrâbâzîn, Cerrahiyyetü'l-Haniyye, which have been accepted as classics in the East and West for four centuries, and Mücerreb-nâme are his most basic known works. The healing effect of the sound on the body with the vibration of the sound has become normal and inevitable to use as a treatment method. This story, which took place within a building, spread from the city to many parts of the country with its science and art, under the guidance of the managerial structure. It can be argued that the management mindset makes it possible for space to come into being with these components together. We can even go one step further and say that being a decision-maker means having the power to translate potential into reality. For this reason, emphasizing within the management approach the place where scientists have the opportunity to realize their works, which they have given an aesthetic appearance with art, will allow looking at this structure, which contains many creative cores of civilizations, from a holistic paradigm.

Keywords: Amasya Şerefeddin Sabuncuoğlu Museum, Medical Studies, Miniature Style, Treatment with Music, Management Mindset

³ Amasya University, Merzifon Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, emine.kef@amasya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9938-4635

Giriş

Taş olarak öldüm, bitki oldum. Bitki olarak öldüm, hayvan oldum. Hayvan olarak öldüm, o zaman insan oldum (Mevlâna, 1995, s. 319 [3901]). Kendi çevresinin kurulumunun yol haritasını doğanın verili işleyişinden alan insan için Mevlâna Celaleddin Rumi'nin bu beyiti, kent yapısının karakteristik özelliğini belirlerken temel ilkeyi de ortaya koymaktadır: Devinim! Varlık, yapısal ve işlevsel değişimini kendinde mündemiç olan erkeye bağlı olarak gerçekleştirirken devinim hali aynı zamanda onun canlılığının alametifarikasıdır. Ölümün kaçınılmazlığına ortaya koyduklarıyla cevap vermeye kalkmak insanı tarihsel bir varlık haline getirmiştir. Ancak kültür inşasında doğum-ölüm ikiliğinin üstünde olup onlara hükmeden zamanın döngüsü dikkate alınmadığında yok oluş kaçınılmazdır. Kentlerin inşasında pek çok alanda sanatçı ve zanaatçı görev alabilmektedir ancak onların yer almasına ve hareket alanlarının ne kadarlığına ve nasıllığına onay vermeye muktedir olan yönetsel erklerdir. Söz gelimi, kentlerdeki her bir unsur, inşa edildiği dönemden ondan arta kalanlar üstünde gösterilen tasarruf süreci, karar ve uygulamada yer alan kişiler özelinde toplumların sahip olduklarını/olamadıklarını resmetmektedir. Toplumlar zamanın deviniminde dönüşürler ve fakat bu dönüşümü mümkün kılan değişmez ilkeler kararlı halde varlığını korur.

Toplumsal hafıza, bir olayın doğrudan tanıklığını yaptığı zaman bile, tarihin yeniden inşası hâlâ gerekli olabilir (Connerton, 1989, s. 14). Zira bellek, toplumsal varoluşla sıkı bir ilişki içinde olan kültürel bir zorunluluktur. Hatırlamaktan ziyade unutmamak kimliğin özünü oluşturur. Geçmiş ancak bütün bugünlere referans kılındığında hafızada bir yere sahip olmaktadır. Bugünün yeni geçmişi tüm kaynağını diğer geçmişlerden alır ve yarına kadar bugün, dün biçiminde tarih olacaktır. Bu, bugünü geçmişe gömmekle süresiz bugünü yaşamak arasında yapılan kararlı bir tercihtir (Assmann, 2011, s. 17). Belleğimize en çok ışık tutan şeyin düzen olduğu düşüncesinden hareketle, onları koruyacak mekânları seçmeli, ardından hafızada saklanması gereken bilgilerin zihinsel imgeleri oluşturmalı ve bunları o mekânlara yerleştirmelidir. Böylece, yerelliklerin düzeni nesnelere düzenini korurken, imgeler de bilgiye beden giydirecektir (Cicero, 2001, s. 219). Uygarlıkların haznedarlığını yaptıkları bilgiler hakkında en doğru bilgiyi veren mimari eserler, dünyanın her tarafında insanın ayak bastığı yerlere yayılmış şekilde keşfedilmiş ve de keşfedilmeyi beklemektedir. Unutmamalı! Başka tarihlere ve toplumlara ait varlıklar bugüne kadar gelmeyi başarmışsa, hiç kuşkusuz söyleyecek sözleri olduğu içindir.

Çalışmada, söz konusu yapılardan bugün Amasya'da müze olarak hizmet veren Sabuncuoğlu Şerefeddin Tıp ve Cerrahi Tarihi Müzesi'nin kuruluşundan itibaren bilim ve sanat alanında ulaşılan düzey, kültürel saikler perspektifinde ele alınmıştır. Gerek Amasya gerekse özel olarak binanın tarihi hakkında yazılmış temel kaynaklar ışığında incelenerek güncel bilgilerle tarihi kayıtlar karşılaştırılmıştır. Fatih Sultan Mehmed döneminde hekim-müderris olarak görev yapan Sabuncuoğlu'nun kaleme aldığı eserler ve bu eserlerde kullanılan sanatlar arasındaki bağlantısallık ele alınmıştır. Sabuncuoğlu hakkında yapılmış çalışmalar, konusu gereği çoğunlukla tıp alanında yapılmıştır. Bazı çalışmalarda, spesifik olarak hekimin eserlerinde kullandığı sanatlara yoğunlaşmıştır. Binanın mimari yapısı ve motiflerin sembolik anlamları ise daha ziyade mimari çalışmaların konusu olmuştur. Bu çalışmada ise bir binanın kentte kurulduğu noktadan itibaren estetiğin tek bir yapıda nasıl varlık kazandığına dikkat çekilmiştir. Darüşşifa binası olarak inşa edilen ve aynı zamanda uygulamalı tıp eğitiminin verildiği yapının ortaya çıkmasına olanak tanıyan kentin mayalanma süreci hakkında bir analiz yapmak, tarihte yer etmiş toplumlar arasındaki bağın da kurulmasını sağlayacaktır.

Çalışma, yaşamı kompartımanlara ayırmadan, birinin olduğu yerde diğerinin de pek ala yer bulabileceği hatta öyle olunca bir bütüne parça olabileceği gerçeğine de dikkat çekmektedir. Darüşşifa binasının girişinden itibaren başlayan sanatsal unsurlardan müteşekkil atmosferde verilen sağlık hizmetinin kimyayı ve musikiyi de içine alan akademik çalışma ve eğitimlerle bütünleşmesi, sağlık özelinde yaşamın estetik bir dengede hayat bulabileceğini imlemektedir. İşte tam da bu sebeple, bir zamanlar ülkenin pek çok yerinde görev yapacak hekimler yetiştiren ve kullandığı sanatsal tekniklerle kendi döneminde dahi iltifata mazhar olan ve çalışmaları

dünyaya yayılan kişilerin yaşadığı bu ekosistemin varlığını sürdürülebilirlik kabiliyetinin yönetsel erkin yetkinliğine bağlı olduğu anlaşılmalıdır. En nihayetinde bu çalışma, okurları bitkilerin kimyasına odaklanan bir hekimin şifayı sadece bitkide değil musikide de arayabildiğini, eserlerini Türkçe kaleme alırken bunu minyatür tekniğiyle de taçlandırabildiğini, sadece tedavi etmeyip tedavi edecek hekimleri de yetiştirebildiğini okurken, her cümlede “*bunlara olanak tanıyan şartlar nasıldı*” sorusuna cevap vermeye davet etmektedir. Çoktan gerçekleşmiş olana bugün sorulan soru ve verilecek cevaplar, geçmiş için değil, geleceği tesis edecek olan bugün içindir.

Darüşşifa Akademisi: Tıp Alanında Yapılan Çalışmalar

Tarihin her döneminde hem ticaret hem de göçlerle farklı toplumların sürekli uğrak yeri olan Anadolu coğrafyası, bu özelliğiyle bilgi ve kültür çeşitliliğinin yanı sıra farklı hastalıkların da toplandığı yer olmuştur. Ülkeye gelen ve hâlihazırda bulunan hastalıklara gelince, epidemiyi ve karantina şartlarını bilen yetişmiş hekimlere ihtiyaç duyulmuştur. Selçuklunun idaresi altındaki toprakların ticaret yolları üzerinde olması ve bu hatlarda bulundurduğu kervansaraylar nedeniyle farklı coğrafyalardan gelen insanların taşıdığı hastalıklara karşı savunmasız kalması, salgın hastalıkların bu alanlardan kentlere yayılmasına neden oluyordu (Köker, 1992, s. 23). Kentlerin girişinde aynı zamanda bir denetim mekanizması işlevi gören kervansarayların bünyesinde bulunan darüşşifalarda, ticaret veya göç gibi nedenlerle gelenlerin kontrol edilip hastalık söz konusu ise tedavilerinin yapılması ve herhangi bulaşıcı risk taşıyanların gözetim altında tutulmasıyla kent hastalık tehdidinden korunmakta idi (Turan, 2014, s. 51).

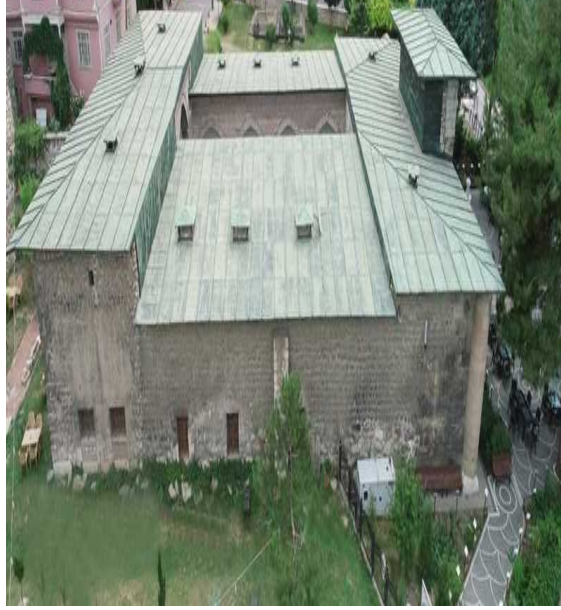
Kentlerin konumu, coğrafi özellikleri, ekonomik ve kültür düzeyi eserlerinin karakteristiğini büyük ölçüde belirler. Eserin banisinin o coğrafya ile kurduğu ilişkinin kendi üslubuyla harmanlanmasıyla sentez bir bütün olarak mekânda yerini alır. Amasya'nın mekânsal dizilimi ve eserlerin üslubu da bani, yönetici ve sanatçı sacayağında yükselmekte ve zaman-uzam ikiliğinde tarihlenen kültürel değişkene bağlı olarak şekillenmektedir (Gündüz Küskü, 2014, s. 276). Söz gelimi, El-Amasi'nin kenti ihdas etme erkine sahip olana öğüdü sadece kendi dönemine değil tüm zamana yayılan bir hakikati işaret etmektedir (el-Amasi, 2011, s. 79): “*Târîh tamâmına gazâ-yı ekber velâkin yine mahbûba muhabbet ider gibi şehri-i mezbûra muhabbet itmeliüdür. İzzet ü hürmet bulursun. Eğer nefret idersen zillet ü hakâret bulursın.*”

Günümüzde kentler küresel/marka/akıllı/sürdürülebilir/ekolojik kent gibi kavramlarla nitelendirilirken Amasya farklı dönemlerde, “Medinetü'l-Hükema (Akıl ve Hikmet Sahiplerinin Şehri), Bağdâdü'r-Rum (Anadolu Beldelerinin Bağdad'ı), Rumiyye-i Suğra (Küçük Roma), Ermeniyye-i Kübra (Büyük Armanyak Şehri), Hısnü'l-Mirat (Ayna Kalesi veya Aynalı Hisar), Kubbetü'l-Ulema ve Türbetü'l-Evliya (Âlimlerin Merkezi ve Evliyaların Toplandığı ve Defn Edildiği Yer), Dârü'n-Nasr (Nusret ve Zafer Yurdu, Dârü'l İzz (İzzet ve Saadet Yurdu, Dârü'l-Fütûh (Fetihlerin Çıkış Noktası) ve Kasrû's-Selâtin (Padişahların Köşkü)” gibi sıfatlarla anılmıştır. Selçuklu döneminde bilim ve sanat alanında eğitimin verildiği kent, Osmanlı döneminde şehzadelerle birlikte âlim, sanatkâr ve şairin bulunduğu kültür merkezi haline gelmiştir. Bu özelliğini kaybetmeye başladığı dönemde dahi seyyah G. Perrot'un (1861), iki bine yakın öğrencinin eğitim aldığı Amasya'yı Anadolu'nun Oxford'u olarak tanımladığından bahsedilir (Şahin ve Emecen, 1991, s. 2; Şimşirgil, 1996, s. 93; Yaşar, 2022, s. 80).

Şekil 1. Müzenin Taçkapısı

Darüşşifalar, modern hastanelerin yanı sıra tıp alanında akademik araştırma ve eğitimin işleyiş yapısının da temel ilkelerini oluşturmaktadır. Kaynaklarda sağlık hizmeti, tıp eğitimi ve araştırma olmak üzere farklı işlevlerinden bahsedilen darüşşifalarda kullanılan ilaçların burada yapıldığı düşünülürse, bu yapıların aynı zamanda bir laboratuvar ortamı sağladığı söylenebilir. Hastane ve medrese binası olarak inşa edilen Amasya Darüşşifasının (Şekil 1) kullanım biçiminden dolayı sonrasında (on dokuzuncu yüzyıl son çeyreği) tımarhane anlamına gelen bimarhane adını aldığı düşünülmektedir (Ünver, 1938, s. 17). Evliya Çelebi de eserinde tedavi edilen hastalardan ötürü yapıdan miskinler tekkesi olarak bahseder (VGM, 1983, s. 259). Darüşşifanın inşasıyla ilgili her ne kadar 1308 yılı adres gösterilse de bazı kaynaklar bunun söylenenden yaklaşık bir asır önce olabileceğini yazmaktadır. İlhanlılar Amasya'yı ele geçirdikten kısa bir süre sonra 1308'de savaş sırasında aldığı hasarları onarıp yapının hizmete devam etmesini sağlamıştır (Altıntaş, 2008, s. 15-6). Etimolojik olarak incelendiğinde, Farsça hasta anlamına gelen bimar ile kelimenin sonuna geldiğinde onu yer adı yapan -istan ekinde türetilen "bimaristan" halk arasında da daha çok tımarhane olarak çağırılmıştır. Orta Asya Müslümanlarının "darülmerza", Selçuklunun "darülafiye", "darüşşifa" olarak ifade ettikleri hastane, Osmanlıda "darüşşifa"ya ek olarak "darüssıhha", "şifahane" ve Amasya'da olduğu gibi "bimarhane" şeklinde ifade edilmiştir. On dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde artık bu kurumlar için hastahane adı kullanılmaya başlanmıştır (Terzioğlu, 1991, s. 163).

Şekil 2. Darüşşifa Kuzey Cephesi (Amasya İl Kültür Turizm Müdürlüğü, 2023)

Dönemin meşhur hekimleri Şükrullah (ö/1488), Halîmî, Merzifonlu Atufi (1516), Mehmet bin Lûtfullah, Şerefeddin Sabuncuoğlu (1465) Amasya Darüşşifasında (Şekil 2) çalıştıkları gibi sonrasında farklı yerlerde hekimlik yapacak pek çok öğrencinin yetişmesinde görev almışlardır (Köker, 1992, s. 10). Öğrencilere ameliyatlarda uygulamalı eğitimin de verilmesi, on dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar kentte Anadolu'nun çeşitli yerlerinde görev yapacak hekimlerin yetiştirilmesini sağlamıştır. Amasya Cihetler Defterinde on yedi ila on dokuzuncu yüzyıllarda burada görev yapan hekimlerin kadro bilgileri kayıtlıdır (Ünver, 1938, s. 19). Reşîdüddin Lokman-ı Hârezmi, Bedreddin Mahmud Çelebi ve Nefisüddin Mehmet Çelebi gibi asrın doktoru olarak bilinen isimler buradan çıkmıştır (Yaşar, 2022, s. 140). On dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar şifahanenin tedavi hizmetinin yanı sıra hekim yetiştiren bir akademi özelliği göstermesi Selçuklu hastanelerinin bir geleneğiydi. Selçukluda sağlığın saadet getiren büyük bir nimet olduğuna inanılması nedeniyle, beden ilmi aynı zamanda dini bir sorumluluk olarak kabul edilmiştir (Ünver, 2014, s. 45, 48). Bu kabule dair bir başka ilkesel söylem, Yusuf Has Hacib'in Doğu Karahanlılar'ın hükümdarı Tamgaç Uluğ Buğra Han'a ithafen yazdığı eserde, tıbbın ve bu alanda çalışanların gözetilmesi yönündeki nasihatında görülmektedir (2017, s. 327 [4357, 4360]): *"Yine bu kişiler [hekimler/otacılar] de sana çok gerekli. Onlarsız olmaz bu dirlik işi (...) Bunları da yine iyi ve yakın tut. Gerekli kişilerdir, haklarını gözet."*

Selçuklu döneminde (1071-1308) neredeyse bütün büyük kentlerde kurulmuş olan sağlık kurumlarında tedavinin yanı sıra eczacılık üzerine yapılan çalışmalar, sonrasında tıp bilimine kaynaklık edecek önemli eserlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu alanda el-Birûnî ile İbn el-Baytar'ın çalışmaları bilinen örnekler arasındadır. İlk Türkçe eserler ise on dördüncü ve on beşinci yüzyıla rastlar (Murad, 2011, s. 81). A. Zeki Velidi Togan, bunun özellikle Fatih Sultan Mehmed döneminde başladığından söz eder (2019, s. 547). Bu eserlerden bazısını alana kazandıran ve günümüzde müzeye dönüştürülen darüşşifada (Şekil 3) on dört yıl hizmet veren Şerefeddin Sabuncuoğlu'nun eğitiminin aileden başladığı söylenebilir. Hekim ve bilginler yetiştiren bir ailede yetişen Sabuncuoğlu'nun dedesi değerli bir hattat olmanın yanı sıra dönemin valisi Çelebi Sultan Mehmed'in özel hekimliğini yapmıştır. On dördüncü yüzyılın sonunda Amasya'nın bilim merkezi olduğu bir dönemde darüşşifada görev yapmış olmaktan iftihar duyan Sabuncuoğlu, bunu Mücerreb-nâme adlı eserinde de dile getirir (Sabuncuoğlu, 1992, s. 13): *"... 'Ömr-i tavil içinde mutavvel ve muhtasar kitablara nazar idüp on dört yıl Darü's-şifa-i Amasiyye harreseha'llahu ani'l-beliyyede tababet itdügümden sonra cumhur-ı etibbadan bazı yarenler bu kemineden iltimas itdiler..."*

Şekil 3. Müze Avlusu ve Eyvanı (Amasya İl Kültür Turizm Müdürlüğü, 2023)

Usta-çırak ilişkisinde eğitim alan Sabuncuoğlu'nun iyi derecede Arapça ve Farsça bilmesinin yanı sıra Türkçeye olan hâkimiyeti, eserlerini akıcı ve ahenkli ifadeler kullanarak yazmasından ve yazılarında edebi teknik kullanmasından açıkça görülmektedir (Şenel, 1988, s. viii). Sabuncuoğlu'nun çalışmaları, sonrasında Anadolu'da hizmet verip akademik çalışmalar yapacak talebelere de kendi dillerinde bilgi edinebilecekleri kaynaklar kazandırdığı gibi İran'da Safevî tıbbına da etki etmiştir (Sabuncuoğlu, 1992, s. 31). Eserlerini alanda çalışma yapanlara hitaben yazan hekimin, tedavi ilmini aşama aşama anlatırken öğüt vermeyi de ihmal etmediği görülmektedir. II. Bayezid'in özel hekimi Şeyh Mehmed bin Ahmed Mutetabbibü'l-Mardini'nin talebi üzerine kodeks/farmakope olarak bilinen ilaç formüllerini ve endikasyonları hakkında bilgilerin verildiği akrâbâzınleri inceleyen Sabuncuoğlu, Zeyneddin ebu İbrahim İsmail bin Ahmed bin Muhammedü'l-Hüseynü'l-Cürçani (ö. 1136) tarafından tıpla ilgili Farsça yazılmış ilk ansiklopedik eser olan Zahire-i Harzemşahi'nin Akrâbâzın kısmını tercüme etmiş (1444), kendisi de ilaçların içeriğinde kullanılan bileşenlerin miktarı/dozu, etki süreleri (29. kısım) ve Arapça-Farsça-Türkçe (33. kısım) açıklamaların olduğu sözlük kısmını ekleyerek tercüme etmiştir (Sabuncuoğlu, 1992, s. 24).

Şekil 4. Cerrahiyyetü'l-Haniyye (Amasya Valiliği, 2023)

Sabuncuoğlu'nun Fatih Sultan Mehmed'e ithaf ettiği, Doğuda ve Batıda 400 yıl klasik eser olarak kabul edilen Cerrahiyyetü'l-Haniyye (Şekil 4), onuncu yüzyılda Endülüslü ünlü cerrah Ebu'l-Kasım Halaf ibn Abbasü'z-Zehravi'nin (ö. 1013) Kitabü't-Taşrif li-man Acaza ani't-Ta'alif eserinin cerrahiye ayrılan otuzuncu kısmından Türkçe'ye çevrilerek aynen alındığı gibi orijinal kısımlar da eklenmiştir (Sabuncuoğlu, 1992, s. 25-6). Eserde cerrahi aletlerin yanı sıra hastaların tedavi yöntemleri de resmedilmiştir. Tedavide kullanılan alet ve cihazların çizimi çoğunlukla Zehravi'nin eserinden alıntıladığı bilinmekle birlikte, yeni fikirlerin de eklendiği Türk-Moğol ve Uzak Doğu etkisinin izlerine rastlanmaktadır (Acar, 2015, s. 38). 1465 yılında kaleme aldığı eserin orijinal üç nüshası bulunmaktadır. Bunlardan biri İstanbul Millet Kütüphanesi'nde (693 nolu), diğeri İstanbul Tıp Tarihi Enstitüsü'ne bağlı Tıp Tarihi Müzesi'nde bulunmaktadır. Üçüncü nüshası Paris'te (Paris Bibl. National, Suppl. Turcs 693 nolu kayıtlı) bulunan eserin saray kütüphanesinden nasıl çıktığına dair bir kayıt bulunmamakta ancak Tanzimat meclisi üyelerinden Yasincizade Mehmet Ali Efendi'nin (9 Cemaziyülevvel 1277/M. 1861) Dr. Bergson'a hediye ettiği ifade edilmiştir (Güreşsever, 1979, s. 773). Eserin tıpkıbasımı ve transkripsiyonu ilk kez 1992 yılında İlder Uzel tarafından iki cilt halinde yayınlanmıştır.

Amasya'daki hekimlerin isteği üzerine kaleme alınan, ilaçların hazırlanış ve kullanılışıyla ilgili hayvanlar ve kendisi de dâhil olmak üzere insanlar üzerinde gerçekleştirdiği deneyleri kapsayan 17 bölümlük Mücerreb-nâme (1468) adlı eserinde hekimlere bir yol haritası sunmaktadır. Halîmî tarafından Farsça yazılan (1459) manzum eser de bizzat Sabuncuoğlu tarafından çoğaltılmıştır. Hekimin öğrencisi Muhyiddin Mehdi tarafından Müfid (Nazmü't-Teshîl) (1467) adıyla yazılan kitap, on beşinci yüzyıl tanınmış hekimlerinden Celâlüddin Hızır bin Hâce Ali'nin (1335-1417) Teshilü's-Şida adlı eserinin manzum halidir. Denenmiş/sınanmış (mücerreb) kitap (nâme) anlamına gelen eser, Sabuncuoğlu tarafından deneyle emin olunmuş tedavi yöntemleri ve ilaçları içermektedir (Şenel, 1988, s. VIII). Günümüzde yapılan çalışmalara hâlâ ışık tutan eserde adı geçen bitkilerin tedavi edici özellikleri literatürde de geçerliliğini sürdürmektedir. Eserinde hiçbir şekilde sihir, büyü gibi insanları manipüle eden uygulamalardan söz etmemiş, bilimsel ilkelerle uyguladığı metotlar doğrultusunda ulaştığı sonuçları kayda geçmiştir. Bitki, hayvan ve madenlerin kullanımından/karışımından ilaçlara dayanan birçokları yüzyıllarca denenerek elde edilmiş pozitif bilgileri esas alan bir tedavi anlayışı eserin bütününe teşkil etmektedir (Şenel, 1988, s. viii).

Tıbbi Eserlerde Minyatür Sanatı

Osmanlı döneminde bilimin ve sanatın en çok iltifat gördüğü dönem olarak Fatih Sultan Mehmed yönetimi işaret edilmektedir. İstanbul'un fethiyle birlikte bu alanlarda gelişme imkânı bulmuş ve sarayda bir nakkaşhane ve kütüphanenin yanı sıra coğrafya, tıp, tarih, felsefe ve retorik olmak üzere pek çok alanda akademik kitapların bulunduğu kütüphanede süsleme ve ciltleme alanında çalışmalar yapılması sağlanarak kendi döneminde benzeri olmayan bir sanat akademisi kurulmuştu (Binark, 1978, s. 270-1).

Minyatür sanatının İstanbul'a uzanmasında dönemin kültür merkezi olan Amasya'nın etkisi belirleyici olmuştur. Kentin Osmanlı şehzadelerinin yetiştiği sancak olmasının yanı sıra, saray mimarisinde ve bilim/sanat alanında merkez olması, burada pek çok yönetici, bilim insanı ve sanatçının yetişerek coğrafyaya yayılmasını sağlamıştır. Söz gelimi, Çelebi Mehmed döneminde Ahmedî'nin minyatürlerle bezenmiş İskendername (1416) adlı eseri, Uygur-Selçuklu üslubunun mirasını taşımaktadır. Sabuncuoğlu'nun da 1465'te Türkçe yazdığı ve Fatih Sultan Mehmed'e ithaf ettiği Cerrahiyyetü'l-Haniyye adlı tıp kitabında, hastalıkların nasıl tedavi edileceğinin anlatıldığı yüz kırk minyatür yer almaktadır (Şekil 5). Sabuncuoğlu'nun bu eserinin üçüncü nüshasında görülen minyatürler, teknik, konu, ifade biçimi ve renk değerlendirildiğinde, söz konusu çağda Anadolu'da bilimin ve tıbbi çalışmaların sosyal düzeni sağlama yönündeki etkisini resmetmektedir (Güreşsever, 1979, s. 771).

Şekil 5. Müzede Sergilenen Bir Minyatür Örneği

On altıncı yüzyıldan itibaren minyatürde görülmeye başlayan saz üslubunun öncülüğünü yapan ressam Şah Kulu Tebriz'den Amasya'ya gelmiş, beraberinde getirdiği bilgi birikimiyle burada etkileşime girerek kentin sanat akademisindeki geleneğinin sürdürülmesine katkı sağlamıştır. Osmanlı coğrafyası ve toplumun yapısına dair tecrübe kazandıktan sonra Kanuni Sultan Süleyman'ın tahta çıkmasıyla İstanbul Ehl-i Hiref birliğinin nakkaşlar bölümüne alınmış ve 1556 yılına kadar nakkaşbaşı olarak görev yapmıştır (Mahir, 2012, s. 23). Kentte bilimin gelişmesi için gerekli ortam nasıl sağlanmışsa, minyatür özelinde sanatta da aynı gelenek sürdürülmüş ve toplumsal iletişim dinamikleri estetize edilmiştir. Bir eserde yer alan minyatür, onu ortaya koyan sanatçının entelektüel birikimi, değer yargıları, kültür ve geleneği hakkında da bilgi verdiği için günümüze kadar süregelen bilgileri de muhafaza etmektedir (Binark, 1978, s. 272).

Şekil 6. Müzede Sergilenen Bir Minyatür Örneği

Tıbbi tedavilerin resmedildiği minyatürler, münferit olarak değerlendirildiğinde dahi Anadolu'da minyatür sanatının en güzel örnekleri arasında yer alır. Türk ve İslam minyatür sanatının ana elemanları bitki, ağaç, tepe ve kayalarla birlikte resmedilen tedavi sahnelerinde bir üslup birliği gözetilmiştir (Güreşsever, 1979, s. 776). Minyatür sanatında figürleri art arda sıralamak yerine üst üste yığma tekniği kullanılır. Sıralamada figürler küçülerek detaylarını kaybedeceği için kullanılan yığma tekniğiyle desen ve renk zenginliği kendini korumaktadır. Bu yüzden, minyatürdeki her bir figür veya obje havada asılı gibi görünmektedir (Şekil 6). Sahip olduğu düşünsel ve teknik özellikler sayesinde minyatür, yazı gibi başka sanat alanlarının da estetize olmasında dikkate değer bir etkiye sahiptir (Yetkin, 1953, s. 34). Sabuncuoğlu, nasıl ki eserlerinin daha rahat anlaşılabilmesi için yazıldığı yerin dilini tercih etmişse, minyatürün bahsi geçen özellikleri de göz önünde bulundurulduğunda, eserlerinde yer verdiği tedavi yöntemlerinin anlatımını daha anlaşılır kılmak ve güçlendirmek amacıyla da bu sanatı kullandığı düşünülebilir.

Sanatın Bilgisi: Müziğin Ruha Tesiri

Darüşşifalarda zihinsel hastalıkların tedavisinde görev yapan hekimlerin şiir ve müzik konusunda da uzman olmaları şart koşulmuştur (Bektaşoğlu, 2009, s. 291). Amasya Darüşşifasında, bugün müzede replikalarının sergilendiği kabak kemençe, ney, kanun, def, rebap, tambur, kudüm gibi enstrümanlar eşliğinde müziğin tedavi yöntemi olarak kullanıldığı bilinmektedir (Şekil 7). Bu maksatla kullanılmaya başlamasının olağan bir geçiş olduğu düşünülebilir. Zira ritimlerin bozulması hastalığa sebep olur ve dengesini yitirmiş bedenin ahengini tekrar kazanamaması insanı beden ve ruhen çöküşe hatta ölüme kadar götürebilir (Lefebvre, 2021, s. 96). Sesin titreşimiyle bedendeki marazları iyileştirici tesirinin keşfedilmesiyle tedavi yöntemi olarak kullanılması olağan ve kaçınılmaz olmuştur. Antik Yunan'da Pythagoras, Hippocrates ve Platon gibi filozoflar da ruhun katarsisi için müziğe büyük önem atfetmişlerdir. Örneğin, müzikle tedavinin ilk ilmi kurucularından biri olarak kabul edilen ve hastalığı vücudun harmonisinin bozulması olarak yorumlayan Pythagoras'a göre, bedenin sağlığa kavuşması yani dengesini bulması müziğin ezgisiyle olmaktadır (Ak, 2006, s. 30). Müziğin kimyası hakkında çalışmalar yapan Kindi (801-873), Ebu Bekr Râzi (865-925), Farabi (870-950) ve İbn Sina'nın (980-1073) yaptıkları çalışmalarla kendilerinden evvel yapılmış olanlara boyut atlatmışlar ve müziğin tedavi yöntemi olarak kullanılmasına olanak tanıyan ilmi esasları kurmuşlardır. Farabi'nin Musiki-ul-Kebir adlı eserinde (Somakçı, 2003, s. 134-5) ve müzede de yer verildiği haliyle makamların ruh ve beden üzerindeki

etkileri ve vakitleri üstüne sınıflandırma yapılmıştır. Müziğin sesi ve ritminin sanat dalları arasında onu en fazla etki gücüne sahip kıldığı, Selçuklu ve Osmanlı âlimleri/hekimleri arasında kabul görmüştür (Ak, 2018, s. 61).

Şekil 7. Müzede Sergilenen Müzikle Tedavi Görseli

Müziğin sesi, yalnızca duyu organı ile kurulan bir bağ değildir; aksine duyar kişinin kendine, benliğine ulaşmada birer köprüdür ve orada polifonik bir söylemle cümleler kurulur ki bu, müziğin üstüne yazılan sözlerden çok daha başka bir dildir. Ve nasıl ki tek harfle/kelimeyle cümleler kurmak mümkün değilse, tek çalgı yerine farklı enstrümanların orkestraya katılması da müziğin lisanını anlaşılır kılmak için gereklidir. Söz gelimi, Ebu Useybe Tababet-i İslamiye adlı eserinde, Medine بیمارhanelerinde uygulanan musiki tedavisinin sonuçlarından bahsederken her derdin biricikliğinden ve dermanın da aynı şekilde o derde has olmasından söz etmiştir (Ak, 2006, s. 59):

Hastalar, gamlı, kederli, hüznü olanlar, zincire bağlı olanlar ve deliler için ayrı ayrı ve herkesin hâline ve hastalığına uygun sazlar çalınıyor ve hastalar günler geçtikçe bu güzel musiki ziyafetinden daha çok etkileniyorlardı. Bir zaman sonra bunların çoğunun sağlıklarına kavuştukları görülüyordu. Bu arada aynı havanın herkese aynı etkiyi yapmadığı ve hastalığa göre nağmelerin ve makamların değiştirilmesi lüzumu anlaşılıyordu.

Günümüzde Tıp Tarihi Müzesi olarak faaliyet gösteren, bilindiği kadarıyla dünyanın ilk uygulamalı tıp fakültelerinden olup ilk kez müzikle tedavi yönteminin uygulandığı Kayseri'deki Gevher Nesibe بیمارhanesi 1206 yılında hizmet vermeye başlamış, asırlarca çeşitli gelişmeleri bünyesine katarak ilerlemiştir. On altıncı yüzyıla gelindiğinde en kapsamlı uygulamaya Edirne Darüşşifasında şahitlik edilmiştir (Köker, 1992, s. 35-6). Amasya Darüşşifasında da ses titreşimlerinin doğrudan beyin dokularına olan etkisi üzerine çalışmalar yapılmış ve yenileri eklenmiştir (Çoban, 2005, s. 51). Her fenomen geldiği coğrafya ile etkileşime girip orada kendine has farklı bir karakter kazanır. Doğu ile Batı arasındaki yaklaşım farkının en bariz olduğu hususlardan biri, bu kişilere karşı yaklaşımdır. Batı, bu kişileri toplumdan tamamen tecrit edip işkenceler ederken; Doğu, müzik gibi çeşitli yöntemlerle onlara ulaşmaya çabalamış ve başarı sağlamıştır. Ancak on dokuzuncu yüzyılın

sonlarından itibaren toplumsal değişimlerin birbirine sirayet etmesi neticesinde kalender olanın deli olarak nitelendirilmeye başlaması darüşşifanın daha ziyade zihinsel rahatsızlıklara ayrıldığı ve bimarhanenin bu algısal dönüşüm sebebiyle tımarhane kavramına yaklaştırıldığı söylenebilir.

Darüşşifadan Müzeye

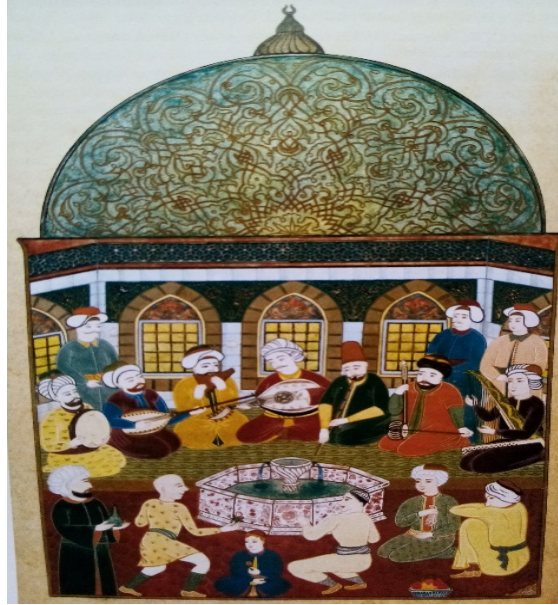
Amasya Darüşşifası, on dokuzuncu yüzyılda özellikle Tanzimat ile birlikte anlamını haliyle değerini kaybetmeye başlamış, yirminci yüzyıldan itibaren pek çok devletin ülke politikalarında yer verdiği tarihe şahitlik etmiş yapılar gibi müzeye dönüştürülerek yeniden işlev kazanmıştır. Kültürel miras olarak kabul göreceği zamana kadar bina, farklı dönemlerde işlevsel değişiklikler geçirmiştir. Müze haline getirilene kadar tespit edildiği kadarıyla önce hapishane, kereste işliği (?-1920) olarak kullanılmıştır (Şekil 8). 20 Ekim 1920’de kurulan İstiklal Mahkemesi’nde yargılananlar için Genel Pontus Hapishanesi adı altında kullanılmıştır. Osman Fevzi Olcay, bu tarihlerde tüm ülke gibi çok çetin şartlardan geçen Amasya’nın aynı zamanda büyük bir inkılabı yürüdüğünü not düşmüştür (2010, s. 158-9). Sonraki süreçte bina, 1933-1935 yıllarında gerçekleştirilen Maarif Vekâletinin koruma çalışmaları içerisine alınmış, 1939 depreminden (Erzincan merkezli) etkilendiği için ıslah planlaması yapılmıştır. 1945 yılında dış cephesi kısmen onarım gören bina, 1948-1951 yıllarında mimar Ali Saim Ülgen başkanlığında restorasyonun kapsamı genişletilmiş ve günümüzdeki halini 1991-1997 yıllarındaki restorasyon çalışmalarıyla kazanmış ve 1999 yılında Belediye Konservatuarına devredilmiştir (Çoban, 2005, s. 80).

Şekil 8. Darüşşifanın 1908-1934 Yıllarına Ait Görünümü (Gabriel, 2021)

Yapının müze olarak kullanılmasına yönelik çalışmalar, ülkede anıtları koruma politikalarının oluşturulduğu bir döneme tekabül etmektedir. Tarihi eserleri koruma çalışmaları kapsamında “Acilen Tamiri İktiza Eden Tarihi Binalar Listesi” hazırlanmıştır. Amasya Darüşşifası da bu listeye dâhil edilmiştir. Tarihi değerlerin özel koruma altına alınması yönetsel iradenin uzman ekiplerin olduğu bilimsel, ekonomik ve hukuksal yapı temelinde bir politika izlenmesini şart koşar. Cumhuriyetin ilk yıllarında henüz oturmamış sistemde öncelik, atıl kaldığı için muhtelif amaçlarla kullanılan yapıların kamulaştırılması olmuştur (İnan Ocak & Tanyeli, 2019, s. 225-30).

Yapının evvelinde Darüşşifa, Bimarhane ve medrese eğitimi veren bina olması nedeniyle, tıbbi aletlerin replikalarının ve makamların kişiye göre değişen tedavi edici özelliklerine dair bilgiyle birlikte saz aletlerinin sergilendiği; bahçesinde de laboratuvarda üretildiği düşünülen ilaçların hammaddesi bitki örneklerinin yetiştirildiği müzede, minyatürlerden balmumu figürlere kadar yardımcı görsellere ve musiki sesine yer verilmektedir. Ancak yapının teknik yapısına dair kesin bir bilgi içeren herhangi bir kayıt ya da doküman olmadığı gibi kalıntıları tamamlayacak teknik bilgi ve malzeme de yeterli değildir.

Şekil 9. Müzede Sergilenen Temsili Bir Örnek – Su ve Müzik Sesiyle Tedavi

Müzede kullanılan her bir unsur, üzerine düşünülen şeyin tarihteki yeri, işlevi, tasarımı ve anlamı hakkında olası en doğru bilgiyi sunmakla mükelleftir. Söz gelimi, hâlihazırda yer almayıp ancak şifahane faaliyetinde eyvanında havuzunun olduğu ve musikinin yanı sıra su sesinin de tedavi yöntemi olarak kullanıldığı temsili bir minyatürde müzede sergilenmektedir (Şekil 9). Fakat aynı minyatürün Sultan II. Bayezid Külliyesi Sağlık Müzesi'nde de olduğu düşünülürse, bunların özel olarak bir yapının tarihçesine dair bilgi vermeyip temsili olduklarını göz önünde bulundurmamak gerekmektedir. Tıpatıp aynı görsellerin birbirinden farklı kentlerde yer alan yapılarda sergilenmesi, ortak bir anlayışın varlığını dile getirirse de mekânların kendine has özelliklerinin olduğu gerçeğine zihinleri kapatmaktadır. Çoğu zaman anlamayı kolaylaştıran görseller, bazen de somut gücünü kullanarak *nasıldı, neredeydi, hangi malzeme ve/veya sanat kullanılmıştı* gibi sorgulamalara gerek bırakmadığı için görüntüyü tek doğru olarak kabul etmemize neden olabilmektedir.

Sonuç

Tarih tamamına şahittir lâkin sevgiliyle muhabbet eder gibi şehre muhabbetle yaklaşılmalıdır... El-Amasî'nin sözünü burada bir de bu haliyle yinelemek, çalışmanın bütününde anlama ve anlatma kaygısı taşınan konunun özünü sunmaktadır. Amasya Tıp ve Cerrahi Tarihi Müzesi'nin inşa edilmesindeki temel saikler, coğrafyada başka uygarlıklar hüküm sürse de asırlarca varlığını korumuştur. Konumlandığı eksenden çevreye doğru uzanarak kendi gibi çevresine doğru uzanan her yapıyla mekânda fraktal görünüm çizerek evrenin hareketine tarihlenerek katılan kültürel dokular, kentsel bütünü parçası olarak varlık gösterirler. Yöneticilerin yetiştiği

merkezi bir kent olarak bilimden sanata tüm kazanımlarını medeniyete hasreden Amasya, akıl ve hikmet sahiplerinin kenti anlamına gelen Medinetü'l Hükema ve daha nice sıfatlarla tanımlanmaya layık görülmüştür.

İnsan mekânı kurarken veya kurulu mekânı dönüştürürken kendisini de dönüştürmektedir. Mekânı tekdüze hale getirmesi yani sınırlandırması demek kaçınılmaz bir şekilde kendisinin de tek boyutlu bir varlık haline dönüşmesi demektir. Ve tek boyutlu insanın iradesine maruz kalan kentler kimliğini, kişiliğini kaybetmiş halde geleneğin dilini unuttur ve medeniyetin mirasını artık o toplumun tarihinde geri dönüşü mümkün olmayacak şekilde tüketir. Varlığa üreterek eklemelenemeyen toplumların kendilerini sebep oldukları gibi tüketim ile çağırarak ilgili bir sorunları olmaz. Öncesinde insanlara sağlıklarını yeniden veren bir yapı olarak inşa edilip bilimsel çalışmalar ve yetiştirdiği hekimlerle kent merkezinden yayılarak ülkeye hatta çalışmalarının yarattığı etkiyle başka başka toplumlara da fayda sağlayan Amasya Darüşşifası, günümüzde müze olarak hizmet vermekte ve kendi tarihi hakkında bilgi sunmaktadır. Ancak burada cevaplanmayı bekleyen bir soru bulunmaktadır: Topluma ilham olma misyonuna sahip olan müzelerden hangi kurum eğitim, hizmet veya bilim-sanat alanında müzeden aldığı ilhamın mayasında topluma yeni bir fayda yaratıp medeniyetin inşasında katkı sağlıyor?

Her varlık tohumunu yine kendi çekirdeğinde taşır. Bu çekirdeğin etrafı zamanın hareketinde kalın bir tabakayla örtülmüş olsa da onu çatlatacak ruhu tam o noktada bulmak toplumun mirasa karşı sorumluluğudur. el-Amasî, Amasya'da yeniçeri saldırılarında şehit olan bir ulemanın mersiyesinden aktardığı Amasya'nın ilim irfan hâkim olduğunda ulaştığı şuur düzeyi ile bunun kaybedilmesiyle kaybedilen insanlığın ahvalini duyacak olanlara haber vermektedir (2011, s. 74-5):

Elâ yâ eyyühe'l-kavmi'l-Amâsiyye fe-kem tugyân... Mine'l-küfri ve mine'r-riddeti eşeddü kâtilü'l-insân... Bu şere ez-kadîm talîb gelüp etrâf-ı encâbdan. Girer bir medreseye düşesidür seng-i hârâdan. Gice gündüz ider tahsil-i 'ilm 'ilm-i mevlâdan. İner rahmet füyûzat-ı semâvât-ı mu'allâdan. Nice, nice belâlar def olurdu şûr u gavgadan. Bu vakte dek görölmezdi keder a'lâ ve ednâdan...

Kaynakça

- Acar, H. V. (2015). Yazılışının 550. yılında Cerrahiyetü'l-Haniyye hakkında SCI-E kapsamındaki kergilerde yayınlanan Türkiye kaynaklı makaleler. *Lokman Hekim Dergisi*, 5(2), 37-44. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/643695>
- Ak, A. Ş. (2006). *Müzikle tedavi-Avrupa ve Türk-İslam medeniyetinde tarihi gelişimi ve uygulamaları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Ak, A. Ş. (2018). Türk-İslam medeniyetinde müzikle tedavi. *TÜRKTOB Dergisi* (25), 57-61. Erişim adresi: <https://www.turktob.org.tr/tr/dergi/sayi-25>
- Altıntaş, A. (2008). Belgeler ışığında Amasya darüşşifası (700. yılı dolayısıyla). S. Kadioğlu ve diğerleri (Yay. haz.). *Amasya Uluslararası Anadolu-Türk Darüşşifaları ve Sabuncuoğlu Kongresi 15-18 Ekim 2008, Amasya, Türkiye, Bildiriler içinde* (s. 7-33). Ankara: Anıt Matbaa.
- Amasya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2023). Amasya fotoğrafları. Erişim adresi: <https://amasya.ktb.gov.tr/TR-59579/amasya-fotograf-lari.html>

- Amasya Valiliği (2023). Sabuncuoğlu tıp ve cerrahi tarihi müzesi. Erişim adresi: <http://www.amasya.gov.tr/sabuncuoglu-tip-ve-cerrahi-tarihi-muzesi>
- Assmann, J. (2011). *Cultural memory and early civilization - writing, remembrance and political imagination*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bektaşoğlu, M. (2009). *Anadolu'da Türk İslâm sanatı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Binark, İ. (1978). Türkler'de resim ve minyatür sanatı. *Vakıflar Dergisi* (12), 265-284. Erişim adresi: <https://acikerisim.fsm.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11352/1226/Binark.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Cicero. (2001). *On the ideal orator*. New York: Oxford University Press.
- Connerton, P. (1989). *How societies remember*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Çoban, A. (2005). *Müzikterapi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- el-Amasî, M. V. (2011). *Belâbilu'r-Râsiya Fî-Riyâzi Mesâ'ili'l-Amâsiyye*. Malatya: -
- Gabriel, A. (2021). *Amasya Bimarkhan*. Erişim adresi: https://www.pop.culture.gouv.fr/notice/memoire/AG20K004186?listResPage=3&mainSearch=%22Amasya%22&resPage=3&last_view=%22list%22&idQuery=%220b4174f-fd2-c706-1f0a-561c61b2743f%22
- Gündüz Küskü, S. (2014). *Osmanlı beyliği mimarisinde Anadolu Selçuklu geleneği*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Güreşsever, G. (1979). Kitab al-cerrahiyet, al-hâniye minyatürleri. D. Hakkı ve diğerleri (Yay. haz.). *I. Milletler Arası Türkoloji Kongresi 15-20 X. 1973, İstanbul, Türkiye, Bildiriler içinde* (s. 771-94). İstanbul: Türkiyat Enstitüsü.
- İnan Ocak, Z. ve Tanyeli, G. (2019). Amasya Bimarhanesi'nin tamamlanamayan taçkapısı (1). *METU JFA*, 36(2), 221-46. Erişim adresi: <https://jfa.arch.metu.edu.tr/uploads/docs/sayilar/sayi-36-2/metujfa2019204.pdf>
- Köker, A. H. (1992). *Selçuklu şifahaneleri*. A. H. Köker (Ed.), Selçuklular devrinde kültür ve medeniyet içinde (s. 1-12). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası.
- Köker, A. H. (1992). *Selçuklu ve Osmanlı devirlerinde tıp öğretimi ve eğitimi*. A. H. Köker (Ed.), Selçuklular devrinde kültür ve medeniyet içinde (s. 23-50). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası.
- Lefebvre, H. (2021). *Ritimanaliz-mekân, zaman ve gündelik hayat*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Mahir, B. (2012). *Osmanlı minyatür sanatı*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Mevlâna. (1995). *Mesnevî (Cilt III)*. İstanbul: MEB Yayınları.

- Murad, S. (2011). 'Terceme-i Akraadin'de terkipler ve adlandırılmaları. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, XII (2), 81-94. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/13192>
- Olçay, O. F. (2010). *Amasya şehri*. Amasya: Amasya Belediyesi.
- Sabuncuoğlu, Ş. (1992). *Cerrâhiyyetü'l-Haniyye I*. (İ. Uzel, Dü.) Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Somakçı, P. (2003). Türklerde müzikle tedavi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(15), 131-140. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/219262>
- Şahin, İ., ve Emecen, F. (1991). Amasya. *İslam ansiklopedisi*, Cilt 3, s. 1-4. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.
- Şenel, Ü. (1988). *Amasya'lı hekim Sabuncuoğlu Şerefeddin'in eseri mücerrebname (873 H. / 1468 m.) (inceleme - metin - transkripsiyon - indeks)* (Yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Şimşirgil, A. (1996). XVI. yüzyılda Amasya Şehri. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 11(1), 77-109. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/58366>
- Terzioğlu, A. (1991). Bimaristan. *İslam ansiklopedisi*, Cilt 6, s. 163-178. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.
- Togan, A. Z. V. (2019). *Umumi Türk tarihine giriş: en eski devirlerden 16. asra kadar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Turan, O. (2014). *Türkiye Selçukluları hakkında resmî vesikalar: Metin, tercüme ve araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- VGM. (1983). *Türkiye'de vakıf abideler ve eski eserler*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Ünver, A. S. (1938). Büyük Selçuklu imparatorluğu zamanında vakıf hastahanelerin bir kısmına dair. *Vakıflar Dergisi*, 1, 17-23. Erişim adresi: <https://acikerisim.fsm.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11352/1232/%c3%9cnver.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Ünver, S. (2014). *Selçuk tababeti*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Yaşar, A. H. (2022). *Amasya tarihi*. S. Keçeci Kurt ve diğerleri (Dizi Ed.). (Cilt 1-4). Amasya: Amasya Belediyesi.
- Yetkin, S. K. (1953). İslâm minyatürünün estetiği. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(1), 33-39. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1655348>
- Yusuf Has Hacib. (2017). *Kutadgu Bilig*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Extended Abstract

Purpose

Artists and craftsmen can take part in the construction of cities in many areas, but it is the administrators who are able to approve their participation and how much and how they act. Each element in the cities depicts what societies have/do not have, especially for the people involved in the saving process, decision, and implementation shown on the remnants of the time they were built. Anatolia, which is a bridge between Asia and Europe, has always provided the opportunity for them to create synthesis structures by educating the architects of the world's greatest civilizations with their architectural features. The study is discussed from the perspective of the societies that built and transformed the historical adventure of Sabuncuoğlu Şerefeddin Museum of Medicine and Surgery, which serves as a museum in Amasya today, the level reached in the field of science and art, administrative principles, and cultural motivations.

Design and Methodology

The research method used in this study includes an analysis based on existing historical literature. An analysis was made considering the information about the formation process of the city, which was built as a hospital building where applied medicine education was given, and the level of civilization of the societies that were the heirs of each other. For this purpose, every science and art that exists in the hospital, which is designed as a microcosm, is considered as a star cluster that both establishes that system and establishes its climate, and the value of each for the whole is focused on. In addition to literature, the museum building and the works and information exhibited inside were used. In the study, an attempt was made to analyze by making use of various academic works, historical records, and the ideas of historians and thinkers who made a note of history. The study, especially the history of civilizations, building culture, the construction and activities of the hospital, and the work of the professor-physician Şerefeddin Sabuncuoğlu, whose name is given today, are mainly included in the study. An in-depth analysis was made based on the information and evaluations contained in the publications and historical texts of historians reflecting on the period, the transformations Amasya has undergone since the first periods when the museum was built, and the civilizations and administrative understandings hosted by the city. In this type of analysis, no data collection process requires ethics committee approval.

Findings / Bulgular

Sabuncuoğlu, who is proud to have served in the hospital at a time when Amasya was a science center at the end of the fourteenth century, also expresses this in his work *Mücerreb-nâme*. Another work that is as well-known as *Mücerreb-nâme* and accepted as a classic for 400 years both in the East and in the West is "*Cerrahiyyetü'l-Haniyye*". This work was prepared by translating the part devoted to surgery of the famous Andalusian surgeon Zehravi's work into Turkish. With the works he wrote in Turkish during the reign of Sultan Mehmed the Conqueror, he made a great contribution to the field of medicine and understood that Turkish had the competence to express this. The rule of Mehmed the Conqueror is pointed out as the period in which science and art were most complimented in the Ottoman period. With the conquest of Istanbul, he had the opportunity to develop in these areas, and an embroidery house and a library were established in the palace. A similar art academy was established in his time, by enabling studies in the field of ornamentation and binding in the library, where academic books in many fields such as geography, medicine, history, philosophy, and rhetoric are located.

The influence of Amasya, the cultural center of the period, was decisive in the extension of the miniature art to Istanbul. It was stipulated that the doctors working in the treatment of mental illnesses should also be experts in poetry and music. In the Amasya Hospital, the pumpkin, the replicas of which are exhibited in the museum

today, were used in musical treatments accompanied by instruments such as kemençe, ney, law, tambourine, rebap, tambur, kudum.

Research Limitations

This analysis encountered some limitations in the usability and reliability of the existing literature due to the scarcity of some important historical records and scholarly studies. Different interpretations regarding the construction date of the museum building have led to doubts about the period of civilization in which the building might have been built. This has led to limitations in the interpretation method. The fact that the same materials and miniatures used in the museum were encountered in other museums (such as Edirne) did not give confidence that the materials in question reflected reality. Moreover, the limitations of the historical record limited the scope of my analysis, preventing a comprehensive examination of all aspects of the subject. Despite these limitations, I have carefully followed the research path, attempting to give a piece of exact information while acknowledging potential obstacles that shape my analysis.

Implications (Theoretical, Practical, and Social)

Among the structures that give the most accurate information about the history of cities, especially architectural works shoulder the burden of proof. Documentary structures expressing the cultural level, economy, science, technique, and the level of management adopting these characteristics as a principle at the time they were built have been discovered and are waiting to be discovered, spread over the places where people set foot. With the discovery of the healing effect of the sound on the body with the vibration of the sound, it has become normal and inevitable to use it as a treatment method. The right of the hospital building, which spread from the city center and benefited the country and even other societies, with scientific studies and the physicians it trained, is today trying to be delivered with museumization policies. However, there is a question waiting to be answered here: To what extent can museums designed to inspire society to achieve this? Which current institution contributes to the construction of civilization by creating a new benefit to society in the field of education, service, or science arts inspired by the museum? Every being carries its seed in its core. Although this core is covered with a thick layer in the movement of time, it is the moral responsibility of society to find the spirit that will crack it right at that point.

Originality Value

This study, specifically the Amasya Sabuncuoğlu Museum of Medicine and Surgery History, has potential originality as it focuses on the level of civilization and administrative power in the periods when historical buildings were built. For example, if scientists and/or artists must conduct studies, it is the managers who are responsible for providing them with this environment. While the building, which had a name appropriate to its function during the periods when it was in active service, was called "şifahane", today the buildings with the same function are called "hastane" with the opposite expression, showing how different periods in the same geography can contradict each other. At this very point, the study reveals that it is possible for everything related to humanity, from art to science, to exist in the same environment in the climate provided by managers. Language and function will only be in harmony when these conditions are met. As a result, the fact that these structures have preserved their existence while everything is being ground in the wheel of time offers a new perspective on the subject by emphasizing their role in shaping historical perceptions.

Araştırmacı Katkısı: Emine KEF (%100).